

Prof. Cornelia GHINEA¹

BISERICILE MILITARE DIN ORADEA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

CONTRIBUȚIA OFIȚERILOR LA REVIGORAREA VIEȚII RELIGIOASE

Înființarea Episcopiei Armatei Române în baza Legii privitoare la organizarea clerului militar, promulgată de Regele Ferdinand I prin Înaltul Decret nr. 3378 din 20 iulie 1921, a constituit un moment important în evoluția asistenței religioase în rândul militarilor, cu rezultate extrem de benefice, mai ales în anii celui de-al Doilea Război Mondial, când atât pe frontul de Est (1941- 1944), cât și pe cel de Vest (1944-1945), preoții militari de confesiuni diferite – ortodocși, greco-catolici, romano-catolici etc., au însoțit trupele până la Cotul Donului, Stalingrad, Alagir – Caucaz și Podișul Boemiei, răspândind duh de încurajare, încredere și jertfă, săvârșind cele creștinești pentru toate acestea.

Episcopia Armatei, pe toată durata existenței (1921-1948), a fost în fapt, unica instituție, care a avut sub aceeași oblăduire – episcopul militar – preoți din principalele confesiuni, ca o condiție sine qua non a asigurării asistenței religioase pentru militari, în calitatea lor de cetățeni ai României, supuși legilor serviciului militar obligatoriu. Faptul acesta ar necesita o cercetare mai riguroasă, fiind nu numai interesant din punctul de vedere al cercetării istorice, dar mai ales al concluziilor practice pentru vremurile prezente și viitoare.

Cert este că, în virtutea Legii privitoare la organizarea clerului militar, care a instituționalizat preoții militari în structurile Armatei Române, s-au produs, din punctul de vedere al cercetării de față, cel puțin două aspecte esențiale: o amplă emulație pentru organizarea lăcașelor de cult – biserici, fie acestea de rit ortodox sau greco-catolic (în Transilvania), ca răspundere primordială pentru preoții militari din garnizoanele țării; o preocupare constantă și importantă, a personalului armatei – generali și ofițeri, subofițeri și a familiilor acestora, precum și a autorităților locale eclesiastice și administrative pentru organizarea și dotarea acestor lăcașe de cult destinate militarilor.

Un exemplu, care confirmă această stare de fapt îl constituie cazul bisericilor militare din Oradea, una ortodoxă, alta greco-catolică.

Lucrările pentru transformarea bisericii militare ortodoxe din Oradea au început încă din anul 1935 din ordinul și inițiativa generalului de divizie Ioan Ilcușu, pe atunci comandant al garnizoanei și al Diviziei 17 Infanterie.

Pentru colectarea de fonduri și finalizarea lucrărilor ce

necesita biserica s-a format un comitet din care au făcut parte comandanții de unități ai garnizoanei cu sprijinul Societății Femeilor Ortodoxe din Oradea. Grație efortului acestui colectiv, biserica militară ortodoxă a fost sfințită la 8 mai 1938.

Viața religioasă a credincioșilor din Eparhia Oradei a cunoscut o vizibilă învioreare odată cu numirea ca episcop, la 27 aprilie 1936 a **P.S.S. dr. Popovici Nicolae**.

Această mare personalitate a Bisericii Ortodoxe Române a văzut lumina zilei în anul 1903 la Biertan, județul Sibiu. Studiază între anii 1923-1927 la Academia Teologică din Sibiu. Susține cu brio examenul de doctorat la Cernăuți, în anul 1936. Urmează specializări la Atena, Munchen și Laiptig. În calitatea sa de episcop al Oradei a făcut vizite la fiecare corp de trupă, ținând conferințe corpului ofițerilor și trupe. Biserica militară din cetate a fost vizitată în mai multe rânduri dând convenitele îndrumări. Pe lângă concursul moral, P.S. Sa a acordat și un ajutor bănesc de 5 000 lei de la Episcopia Ortodoxă a Oradei, precum și 100 bucăți cărțile de rugăciuni în valoare de 3 000 lei pentru infirmariile corpurilor de trupă. Pentru cultivarea sentimentului religios și patriotic în oștire, P.S. Sa a fost în permanentă legătură de colaborare cu comandanții de unități din garnizoana Oradea. Mulțumită acestei legături, biserica era frecventată în fiecare duminică de 2 500-3 000 ostași, în două serii și era posibilă spovedirea individuală a ostașilor, circa 6-7 000 cu concursul preoților din Eparhia P.S. Sale.

Confesorul ortodox al garnizoanei Oradea, preot căpitan Marian Gheorghe îl considera în 1938, ca pe cel mai mare ierarh de la granița de Vest care merită cea mai mare considerație și perpetuă recunoștință de la oștire. După zile petrecute în refugiu, urmează pensionarea obligatorie în 1950, cu fixarea domiciliului la Mănăstirea Cheia, unde moare în 1960. Oradea îl primește cu pioșenie în pământul său, unde este reînhumat în august 1992.

Credincioșii de rit greco-catolic, încă din anul 1922 s-au bucurat de un păstor fără egal, **I.P.S.S. dr. Valeriu Traian Frențiu**, născut în anul 1875, în localitatea Reșița. Este unicul episcop greco-catolic, care a dat armatei prima și încă unica biserică militară greco-catolică din întreaga Românie Mare, fiind considerată un stâlp veșnic de hotar și totodată locul educației religioase, morale, naționale și patriotice.

Inițial, embrionul bisericii greco-catolice, data din 1720, când a fost întrebuițată drept capelă în cimitir, apoi pentru

Generalul de corp de armată Ioan Ilcușu

ostași. În timp a fost părăsită, din cauză că nu a fost îngrijită. În anul 1925 Prea Sfinția Sa a luat-o de la Episcopul Bjelic și până în anul 1926 a reușit să îi dea exteriorul în stil brâncovenesc, adăugând o balustradă, un turn cu cerdac românesc, patru ferești și uși lucrate în model românesc.

Noua înfățișare a bisericii i-a făcut pe oamenii vremii de atunci să o considere *o perlă a arhitecturii noastre naționale*. În anul 1938 lucrarea a fost încheiată, costul ei ridicându-se la suma de 400 000 lei. Pe lângă acești bani Î.P.S.S. dr. Valeriu Traian Frențiu a mai donat: o piatră de prestol cu prescriesele sculpturi, un potir de aur, o steluță, șase purificatoare, două cruci, două ștergare, o cădelniță, o acoperitoare de prestol, o evanghelie, un apostolier, două liturghiere, un stilhar, o pereche mânecări, o cingătoare, un patrafr și un felon în foi de aur. Printr-un act oficial, acest mare om de suflet a încredințat biserica în exclusivitate spre folosința armatei cu condiția să fie îngrijită exemplar și permanent înzestrată. Actul de donație a fost acceptat de Divizia 17 Infanterie cu respectarea clauzelor impuse.

Confesorul garnizoanei de rit greco-catolic, preot căpitan Vasile Bondrea evaluând meritele Î.P.S.S. dr. Valeriu Traian Frențiu scria *Gestul de Mecenat al acestui mare ierarh și ctitor merită cea mai înaltă considerație și perpetuă recunoștință*.

Dacă P.S. Sa dr. Popovici Nicolae și-a găsit liniștea somnului de veci, meritată, în anul 1992 în cimitirul Oradea, osemintele lui Valeriu Traian Frențiu care s-a stins din viață la 11 iulie 1952 în Penitenciarul de la Sighetul Marmației, zac într-o groapă comună din cimitirul săracilor de la marginea orașului, unde și puținele și piticele cruci care au mai rămas par că se ostenesc să se contopească cu pământul și să șteargă urmele durerii mute.

În anul 1938, în garnizoana Oradea funcționau doi preoți militari. De vârste apropiate, încă tineri, confesorul ortodox era preotul căpitan Marian Gheorghe hirotonisit preot în anul 1926, iar confesorul greco-catolic, preot căpitan Vasile Bondrea a devenit preot în anul 1930.

Pătrunși de înalta misiune ce le revenea ca reprezentanți ai bisericii, cu sârguință și dăruire au participat la repararea și înzestrarea bisericilor pe care fiecare le păstureau.

Ei s-au bucurat de o cooperare deosebită și ajutoare materiale substanțiale din partea celor mai de vază cadre militare din garnizoana Oradea.

Generalul de divizie Ioan Ilcușu, comandantul Diviziei 17 Infanterie, este considerat primul comandant la care problema educației religioase, morale, naționale și patriotice a fost pusă „alături de foc”. În acest scop a luat primele măsuri de amenajare a bisericilor militare.

Apreciind la justa lui valoare rolul bisericii în formarea ostașului român, a dispus ca biserica din cetate să fie amenajată așa după cum cere sufletul ostașului român ortodox. A ordonat constituirea comitetului bisericii. S-a preocupat de zugrăvirea și izolarea de igrasie a pereților. A împodobit biserica cu icoane în mărime naturală: patronii infanteriei – Sfinții Mihail și Gavril, a artileriei – Sfânta Varvara, al cavaleriei – Sfântul Gheorghe și ai jandarmeriei – Sfinții Împărați Constantin și Elena. Ca inițiator și energic susținător al acestei nobile și utile cauze, merită cea mai înaltă considerație.

Generalul de brigadă Sabin Bonciu a fost continuatorul devotat al operei începute de generalul Ilcușu Ioan. În timpul comenzii sale, biserica a luat un aspect grandios și cucernic întrucât a mai fost împodobită cu o catapeteasmă,

fiindcă până la acea dată era numai partea de jos a catapetesmei. S-au făcut și stranele pentru cântăreți, personal a dăruit o icoană în mărime naturală a Sfintei Maria.

Generalul de brigadă Alexandru Gheorghies, fost comandant al Brigăzii 17 Artilerie a deținut președinția comitetului îngrijirii bisericilor militare. În această calitate, cu bunăvoință a încurajat pe toți pentru a aranja cele două biserici militare. S-a preocupat de adunarea fondurilor prin subscrieri benevole și a aprobat organizarea serbărilor în folosul bisericii.

Colonelul Alexandru Marinescu, comandantul Regimentului 34 Artilerie Oradea a fost unul din marii sprijinitori ai bisericilor militare. A donat personal un tablou cu Sfânta Varvara, patroana artileriei în valoare de 5 000 lei, două iconostase din lemn de nuc cu furnir și două candelă de o frumusețe și eleganță rară.

Colonelul Ioan Arhip, comandantul Regimentului 86 Infanterie. Acest ofițer a avut paternitatea ideii că bisericile militare de oriunde, dar îndeosebi de la granița de vest trebuie „să vibreze”. Această idee înălțătoare a susținut-o și moral și material. Moral, explica pretutindeni și permanent că la câștigarea unei victorii era absolut necesar ca atât focul cât și moralul să fie pe același pedestal, la același nivel. Din punct de vedere material ajută bisericile: cu nisip, var, ciment, unelte de zidărie și vopsitorie, dă mână de lucru. A donat și două icoane, iar împreună cu soția a organizat ceaiuri, serate și concerte din veniturile cărora s-a împodobit biserica ortodoxă.

Colonelul Vasile Florescu, comandantul Regimentului 85 Infanterie și prefectul județului Bihor. Un om deosebit de activ și un credincios plin de evlavie al bisericii noastre strămoșești în formarea sufletelor ostașilor a fost condus și animat de cele mai frumoase sentimente creștinești.

În cazarmă, fiecare dormitor, birou și diferite camere au fost înzestrate cu icoane sfinte. S-a interesat de mersul lucrărilor de refacere al bisericilor și a insistat ca ofițerii subalterni să contribuie cu donații bănești pentru biserică. Ca prefect al județului a promis și a înscris în bugetul județului un fond de ajutorare pentru biserică.

Colonelul Vasile Repanovici, comandantul Regimentului 89 Infanterie, membru în comitetul bisericii a contribuit personal cu o frumoasă icoană pentru catapeteasmă și cu o sumă de bani pentru pictarea patronilor infanteriei, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril.

Locotenent-colonelul Mihai Iliescu, comandantul Școlii de Jandarmi, membru în comitet, foarte bun creștin al bisericii. A donat un tablou cu patronul jandarmeriei în valoare de 7 000 lei. S-a interesat personal de educarea religioasă a elevilor, organizând săptămânal conferințe religioase și asigurând spovedania de două ori pe an. Cu concursul său, elevii, benevol, au dăruit un rând de odăjdii bisericesti și a fost pictată o icoană pentru Sfântul Altar.

Locotenent-colonelul Petre Predan, șef de stat major al Diviziei 17 Infanterie. Urmaș la președinția comitetului bisericesc s-a îngrijit de împodobirea bisericilor militare. La biserica greco-catolică a muncit enorm, atât pentru desăvârșire cât și pentru câștigarea unui proces la tribunal. Sub conducerea lui s-a terminat pavarea bisericii, s-au făcut picturile, instalația electrică, geamurile și s-a vopsit biserica interior și exterior.

Locotenent-colonelul Teodor Negru a urmat la

comanda Regimentului 85 Infanterie, după plecarea colonelului Florescu Vasile. A fost unul dintre cei mai activi membri ai comitetului. Un foarte bun creștin. A construit în curtea regimentului o troiță frumoasă, în fața căreia din inițiativa sa, soldații, în fiecare seară își rosteau rugăciunile. A înzestrat infirmeria cu bibliotecă și cărți de rugăciuni. Cu concursul unităților de infanterie din garnizoană a pictat pentru biserică militară ortodoxă patronii infanteriei, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril.

Intendentul locotenent-colonel Teofil Centea, șef al Intendenței Diviziei 17 Infanterie. A fost susținătorul și animatorul problemei reparării bisericii. Zi de zi a venit la fața locului dând prețioase sfaturi ostașilor meseriași ce lucrau. Prin îngrijirea sa, s-au confecționat un rând de odăjdii negre pentru înmormântări, s-au confecționat 32 de scaune cu brațe de jur-împrejurul bisericii, s-a cumpărat un candelabru. În calitate de intendent locotenent-colonel la ordinele superiorilor a plătit lucrările ce au fost făcute.

Maestru șef armurier Aurel Mărgineanu din Inspectoratul de Jandarmi Oradea cu experiență în lucrările bisericesti, a ajutat material și lucrările efectuate au fost gratuite. Cea mai remarcabilă lucrare a fost executarea unei uși de grilaj de fier, construită după cele mai moderne metode.

Un ajutor substanțial în folosul bisericii ortodoxe militare a dat și Societatea Femeilor Ortodoxe Române, în componența căreia intrau și soții de ofițeri.

Cei doi preoți militari, ortodox și greco-catolic, au fost deosebit de impresionați de concursul moral și material dat de unii ofițeri ai garnizoanei celor două biserici militare.

Simultan, de bună credință și reciprocă înțelegere, în calitate de camarazi militari dar și ca păstori duhovnicești acești slujitori ai bisericii au trimis la 28 august 1938, la Episcopia Armatei, un tabel cu persoanele propuse a fi decorate cu Medalia „Meritul Cultural” pentru serviciul adus bisericii, oștirii neamului și țării.

Interesant este faptul că unii ofițeri propuși pentru

primirea acestei distincții se află atât pe lista preotului militar ortodox, cât și a celui greco-catolic.

Episcopul Armatei, dr. Partenie Ciopron a înaintat Ministerului Cultelor un tabel unic spre aprobare cuprinzând pe ofițerii distinși în această operă caritabilă, fără să facă precizări, privind apartenența la religie a fiecăruia, considerându-i deopotrivă merituosi și buni creștini.

Mi-se pare firesc și îndreptățit ca noi, cei de astăzi, să aducem un omagiu plin de respect acestor minunați oameni, făcători de bine și să rostim o rugă pentru liniștea somnului lor de veci întru pomenirea veșnică.

Bibliografie

1. Arhivele Militare Române, Fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. crt. 252, ff. 65-75.
2. Prunduș, Silvestru Augustin, Pleianu, Clemente, *Cei 12 episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Casa de Editură Viața Creștină, ff. 1-24.

MILITARY CHURCHES FROM ORADEA IN INTERWAR PERIOD.

OFFICERS' CONTRIBUTION AT THE REVIVAL OF THE RELIGIOUS LIFE

The article presents information regarding the military churches that were built in Oradea and the priests that served there. The article also contains the names of the officers that made a material and moral effort in order to sustain the priests' activity and who made donations to the military churches.

Keywords: Oradea, religious life, contribution, material and moral support, officers

NOTĂ

1 Asociația Județeană a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere „Basarab I” Pitești.